

Iš pavojingų Trakų legendų. Legenda Nr. 2: „Paminklai trukdo progresui“

Neseniai papasakojau, kad tą legendą, kuri maitina šiandieninius Trakus – jog šis miestas yra istorinė Lietuvos sostinė – sukūrė naivūs romantikai, išgelbėję didingą salos pilį nuo praktiško proto miestiečių, kurie iš jos skolinosi plytas savo trobesiams. Šįkart noriu priminti dar vieną Trakams labai svarbų pasakojimą apie miesto simboliu tapusį XVII ar XVIII šimtmetyje sumūrytą šv. Jono Nepomuko koplytstulpį. Kada tiksliai jis buvo pastatytas, turbūt niekada nebus sutarta, bet visi vieningai kartoja legendą, esą jį pastatė dvarininkas, taip išreiškęs dėkingumą Dievui už savo išgelbėjimą.

Gintaras Abaravičius

Progreso šauklė iš 1948-ųjų

Maždaug prieš septynis dešimtmečius šią legendą įdomiai atpasakojo ir sovietinė žurnalistė, o gal ir koks kitas asmuo, kuris turėjo priežasčių slėpti savo tapatybę ir 1948 m. rugpjūčio 21 d. leidinyje „Trakiečių šūkis“ išspausdintą žinutę „Yra tokie paminklai“ pasirašė ne tikrąja pavarde, bet pseudonimu – M. Vabzdytė. Straipsnelis prasidėjo taip:

„Prieš porą šimtų metų Trakų ežere skendo žinomas turtuolis ir baudžiauninkų engėjas kunigaikštis Oginskis. Skęsdamas, mirties baimės apimtas, jis pažadėjo dievui, jeigu jis bus išgelbėtas, tat pastatys Trakų miesto viduryje didelį brangų paminklą. Skęstantis bajoras buvo išgelbėtas, bet visgi išgelbėjo ne dievas, bet tarnai – baudžiauninkai.“

Kunigaikštis Oginskis, nenorėdamas apvilti dievą, o gailėdamas pinigų apsiribojo tuo, kad pastatė Trakų miesto viduryje plytinį stulpą su koplytėle, kurioje pastatyta švento Jono stovyla.“

Šiandien turbūt įdomiausia šioje žinutėje – joje įamžintas pačios žurnalistės požiūris, nes tarsi inkluzė atpažįstame sovietmečiui, o ypač stalinizmo laikui, būdingą kultūros paminklų vertinimą pagal proletarinio progreso kriterijus bei ideologiškai „neteisingų“ objektų, trukdančių judėjimui į šviesų komunizmo rytojų, pasmerkimą.

Akivaizdu, kad koplytstulpis žurnalistei labai nepatinka, nes trukdo ir yra negražus – „Tas stulpas riogso nuo to laiko pačiame gatvės viduryje, kliudydamas judėjimą, nė kiek negražina miesto išvaizdos“. Bet svarbiausia – tai pasipiktinimą keliantis „tamsios praeities paminklas“.

M. Vabzdytė prisipažįsta, kad

ji ir kiti tarybiniai Trakų gyventojai bei miesto svečiai apsidžiaugė, pamatę prie koplytstulpio pastatytus pastolius – tai pažadinę viltį, kad tas „niekam nereikalingas stulpas bus išardytas“. Deja, jai teko nemaloniai nustebti, „kai pamatė, kad tas „stebuklingas“ stulpas atremontuojamas“.

Todėl progreso šauklė iš tolimų 1948-ųjų baigė savo žinutę su nuoskauda ir kartėliu: „Dabar stulpas vėl riogso gatvės viduryje, įgijęs naują išvaizdą, kliudydamas judėjimą, o piliečiai reiškia nepasitenkinimą karikatūriškai atrodančia stovyla ir jo remonto iniciatoriais“.

Trakai be koplytstulpio

Dievo valia koplytstulpis išliko, bet kas būtų, jei vykdydama M. Vabzdytės ir kitų, anot jos, „kultūrėjančių žmonių“ valią, miesto valdžia jį būtų nugriovusi? Juk panašiu laiku taip nutiko su koplyčiomis prie šv. Petro ir Povilo bei šv. Rapolo bažnyčių Vilniuje – jos buvo negailestingai sunaikintos, platinant An-

takalnio ir Kalvarijų (tuo metu – Felikso Dzeržinskio) gatves.

Ar šiuolaikiniams Trakams trūktų šv. Jono Nepomuko koplytstulpio, ar trakiškai jo pasigestų?

Kaip miestas atrodytų be M. Vabzdytės ir tarybinės liaudies masės piktinusio „stulpo“, mūsų skaitmeniniame amžiuje nesunku ne tik įsivaizduoti, bet ir pamatyti. Nuotraukas pridėdau – belieka įvertinti ir pasirinkti, kas kiekvienam arčiau širdies.

Rotušės aikštė

Rizikuodamas papiktinti M. Vabzdytės pasekėjus prisipažinsiu, kad man šv. Jono Nepomuko koplytstulpio labai trūktų – dar ir todėl, kad žinau, jog būtenties juo iš tiesų užbuksavo sovietinis progresas. Turiu omenyje ne zaporožiečius ir tarybinius autobusus, bet galutinį Trakų senamiesčio sunaikinimą.

Šis „nepatogus stulpas“ sovietmečiu buvo pripažintas simboliu senamiesčio riba, ir tai, matyt, išgelbėjo karaimų medinės trobeles.

Įdomu tai, kad nors po geležinės uždangos griūties prabėgo jau beveik trys dešimtmečiai, kam ir šiandien vis dar atrodo, kad Trakų senamiestis baigiasi būtent ties šia praeities laikų puošmena.

Vakar man tai bandė įrodyti ir viena iš gražiausių šių laikų Trakų ponių, kuri niekaip nenorėjo pripažinti fakto, kad iš tiesų mes susitikome ne Trakų senamiesčio pradžioje ar pabaigoje, o pačiame istorinio miesto centre – rotušės aikštėje.

Man kantriai aiškinant, kad Trakų pusiasalyje buvo įsikūręs ne vienas, o net du – „Didysis“ ir „Mažasis“ – miestai, skautų ponios veidą trumpam subjaurojo kreiva šypsena ir ji piktai nukirto, kad taip galį rodyti tik pasenę planai bei mano vienintelio atgyvenęs užsispyrimas.

Vejantis įliemenuotą vatinuką

„Kur tie rotušės aikštės pastatai, kur? Aš jų – nematau, vadinasi jokio senamiesčio čia negali būti!“ – po šių žodžių mano pašnekovė apsisuko ir, kaip man

pasirodė, nusivijo tolstančią pokario figūrą su įliemenuotu vatinuku.

O pabaigai pacituosiu vieną naujųjų laikų dokumentą:

„Nesant galimybės iš esmės sumažinti projektuojamų Trakų senamiesčio ribų siūlome pietinėje Trakų senamiesčio dalyje projektuojamą senamiesčio ribą perkelti tarp žemės sklypų Vytauto gatvėje Nr. 86 ir Nr. 88.“

Žemės sklype Vytauto gatvėje Nr. 88 užstatymo šiuo metu nėra.

Šiame žemės sklype bei žemės sklype Vytauto g. 90 Trakų rajono savivaldybės administracija su privačiais partneriais numato vystyti prekybos centro ir autobusų stoties projektą.“

Tai – fragmentas iš 2016 sausio 19 d. Trakų rajono mero rašto Nr. MP3-8 „Dėl Trakų senamiesčio (17114, UR5) teritorijos ribų plano projekto“. Galbūt tai ir yra atsakymas į klausimą, kuris vis dar kyla progreso nepribaigtiems idealistams: kodėl vengiama ne tik atkurti senąjį Trakų miestą, bet net ir kalbėti apie tai?